

KIBRIS ANAYASA HUKUKU ÇALIŞMALARI TEMEL KAVRAMLARI 1: SİYASİ EŞİTLİK

POLİTİKA NOTU

Giriş

Kıbrıs için getirilen çözüm önerilerinde karşımıza çıkan temel kavramlardan biri olan “siyasi eşitlik”, Kıbrıs sorununda uzun zamandır tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Bu çalışma, müzakere süreçlerinde sıkça kullanılan bu kavramın, öncelikle teorik olarak neyi ifade ettiğini, ardından Kıbrıs bağlamında nasıl değerlendirildiğini ve hangi anayasal mekanizmalar üzerinden tartışıldığını incelemeyi amaçlamaktadır.

Siyasi eşitlik kavramı genel olarak bireylerin siyasal süreçlere eşit katılımı ve temsil edilmesi düşüncesiyle ilgilidir. Kıbrıs bağlamında siyasi eşitlik, öncelikle Kıbrıslı Türklerin nüfus bakımından azınlıkta olmaları nedeniyle devlet işleyişine etkin katılımlarını güvence altına almaya yönelik bir ilke olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, siyasi eşitlik ilkesini esas olarak kurumsal ve hukuksal düzenlemeler üzerinden ele almaktadır. Bu çerçevede, olası bir devlet modelinde siyasi eşitliğin hangi anayasal mekanizmalar aracılığıyla somutlaştırıldığı ve Kıbrıs'ta bugüne kadar geliştirilen model önerilerindeki tanımlara genel bir bakış sunulacaktır.

Siyasi eşitlik konusunu ele alırken bazı konulara işaret edilmesi önemlidir. Kıbrıs sorununda siyasi eşitliğin, yalnızca nüfus üzerinden anayasal düzenlemelerle sınırlı bir mesele olmadığı, toplumsal, ekonomik ve siyasal dinamiklerle de doğrudan bağlantılı olduğu vurgulanmalıdır. Bir yandan nüfus bakımından azınlıkta kalan toplumun devlet işleyişine etkin katılımını güvence altına almayı, diğer yandan ise toplumsal aidiyetlerden bağımsız ortak demokratik etkileşim alanlarının varlığını da dikkate almak önemlidir. Bu bağlamda, Kıbrıs'ta iki toplum arasında yalnızca farklılıkların değil, ortak toplumsal deneyimlerin de bulunduğu dikkat çekmek gerekir. Gerçekten de iki toplumun ortak sendikal yapılar içerisinde bir

¹ Doç. Dr., Doğu Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı. Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazar(lar)ına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

araya gelebildiği ve örneğin 1940'lı yılların sonunda maden işçilerinin kitlesel grevler gerçekleştirdiği bilinmektedir.² Bu durum, Kıbrıs'taki toplumsal ilişkilerin yalnızca çoğunluk ve azınlık ayrımı ekseninde şekillenmediğini, belirli dönemlerde ortak sınıfsal ve toplumsal mücadele zeminlerinin de ortaya çıkabildiğine işaret etmektedir. Bunlara ek olarak, günümüzde karma evlilikler, çok katmanlı aidiyet biçimleri ve toplumlar arası sosyal ilişkilerin artması, siyasi eşitliğin yalnızca katı toplumsal kimlik kategorileri üzerinden tanımlanmasını da güçleştirmektedir.

Bir diğer önemli husus, iki toplum arasında var olan ekonomik eşitsizliklerdir. Kıbrıslı Rumlar, 2004 yılından itibaren tüm Kıbrıs adına Avrupa Birliği üyesi olan Kıbrıs Cumhuriyeti çatısı altında yaşamını sürdürürken Kıbrıslı Türkler, Avrupa Birliği üyelik müzakerelerine katılmamış ve birliğin müktesebatını uygulamamıştır.³ Kıbrıslı Rumların Avrupa Birliği üyeliği çerçevesinde sahip oldukları sosyal haklar ve sosyal güvenlik imkânlarına karşılık, Kıbrıslı Türklerin uluslararası tanınmama ve ekonomik izolasyon nedeniyle farklı koşullarla karşı karşıya kalmaları, iki toplumun zamanla farklı ekonomik ve toplumsal yapılar içinde konumlanmasına yol açmıştır. Bu farklılaşmanın, siyasi tercihleri ve siyasi eşitliğe ilişkin talepleri etkileyebilecek niteliği gözden kaçmamalıdır. Bu nedenle Kıbrıs'ta siyasi eşitlik meselesi, anayasal düzeyde kurumsal mekanizmalarla somutlaştırılması gereken bir ilke olarak karşımıza çıkmakla birlikte, bu mekanizmaların işlerliği daha geniş toplumsal ve ekonomik koşullarla da yakından ilişkilidir. Dolayısıyla siyasi eşitlik tartışmasının yalnızca iki toplum arasındaki anayasal güç paylaşımıyla sınırlı olmadığını, daha geniş demokratik temsil ve katılım meseleleriyle de ilişkili olduğunu göz önünde bulundurmak önemlidir.

Kıbrıs sorunu bağlamında, yukarıda belirtilen hususları da hatırdta tutarak, siyasi eşitlik tartışmalarının, klasik çoğunlukçu demokrasi anlayışındaki gibi sayısal üstünlük yerine, daha çok iki toplumun devlet organlarında ve karar alma süreçlerinde dengeli ve etkili biçimde nasıl temsil edileceği tartışmaları yönünden öne çıktığını belirtebiliriz. Esas amaç, iki toplum arasında güvenceli bir güç paylaşımı sağlanmasıdır.

Siyasi Eşitliğin Genel Çerçevesi

Siyasi eşitlik, en genel anlamıyla yurttaşların siyasi karar alma süreçleri üzerinde eşit söz hakkına sahip olması fikrine dayanır. Demokratik sistemlerde tüm yurttaşların tercih ve çıkarlarının eşit şekilde dikkate alınması gerektiği kabul edilir. Bu ilke, oy hakkı, kanun önünde eşitlik ve ifade özgürlüğü gibi temel haklarda somutlaşmaktadır.⁴ *Robert A. Dahl*, her kişinin iddialarının eşit biçimde dikkate alınmasını sağlamanın, aynı zamanda her kişinin kendi iyiliğini ya da çıkarlarını etkileyen kararlara katılabilesinin gerekliliğini belirtir. Bu durum, siyasi süreçlere eşit katılım imkânını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle siyasi eşitlik, demokratik siyasi sistemlerin temel ilkelerinden biri olarak kabul edilmektedir. *Dahl*, siyasi eşitliğin ve demokrasinin hangi ölçüde gerçekleştirilebilir olduğunu, diğer şeylerin yanı sıra, siyasi kaynaklara erişimin dağılımına ve insanların bu kaynakları kendi hedeflerine ulaşmak için kullanma istekliliğine bağlı olduğunu da vurgular.⁵

² Bkz. Nicos Trimikliniotis, "Kıbrıs Solu İçin Tarihi Meydan Okuma: Annan Planı ve Sonra," çev. Tümay Tuğyan, *Kıbrıs Yazıları 2* (Bahar 2006): 93.

³ Bkz. Tufan Erhürman, "New Set of Negotiations in the Cyprus Problem: Federation for a Stable Democracy," *Ankara Bar Review* 3, no. 1 (2010): 39.

⁴ Sidney Verba, "Political Equality: What Is It? Why Do We Want It?," Russell Sage Foundation, New York, 2001, <https://www.russellsage.org/research/outputs/political-equality-what-it-why-do-we-want-it>, Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2026.

⁵ Robert A. Dahl, "Equality versus Inequality." *Political Science & Politics* 29, no. 4 (December 1996): 639-48, s. 639.

Siyasi eşitlik, büyük ölçüde ve her şeyden önce eşit statüyle ilgilidir. Aynı zamanda, eşit bireylerin adalet, ortak iyi ve kendi iyilik anlayışlarını gerçekleştirebilmeleri için siyasi gücün bir kaynak olarak eşit biçimde dağıtılmasıyla da bağlantılıdır.⁶ Bir topluluğun siyasi olarak eşit sayılabilmesi için, tüm üyelerin devletin işleyişine etkin biçimde katılabilmesine yönelik açık fırsatların bulunması gerekir. Bu durum, demokratik siyasal kurumların tüm yurttaşların çıkar ve kaygılarına eşit ölçüde duyarlı ve tüm yurttaşlara eşit şekilde hesap verebilir olmasını zorunlu kılar. Siyasi eşitliğe ulaşmak, karar alma süreçlerinin kalitesiyle değerlendirilen ideal bir siyasal düzen anlayışına karşılık gelir. Sadece sonuçlar değil, süreçler de eşitliğin vazgeçilmez bir boyutudur.⁷ Siyasi katılım ve temsil bakımından eşitliği esas alan bu kavram, eleştiriler ve önerilerle tartışılmaya devam etmektedir. Belirtildiği üzere, Kıbrıs açısından siyasi eşitlik kavramı, öncelikle Kıbrıslı Türklerin nüfus bakımından azınlıkta olmaları nedeniyle devletin işleyişine etkin katılımlarını sağlamayı hedeflemektedir.

Siyasi Eşitliğin Kıbrıs Açısından Birleşmiş Milletler Raporlarındaki Kapsamı

Siyasi eşitlik kavramının Kıbrıs konusunda anlamını belirlerken BM raporları ve çözüm önerileri yol göstericidir. Bu kapsamda bakılabilecek metinlerden ilki, BM Genel Sekreterinin 1990 tarihli raporudur. Bu raporda, Kıbrıs'taki iki toplumun siyasi eşitliğinin ve iki toplumlu federal çözüm anlayışının kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Devamında siyasi eşitliğin, federal hükûmetin tüm organlarında ve yönetiminde sayısal olarak eşit katılım anlamına gelmediği, bu eşitliğin çeşitli anayasal ve kurumsal güvenceler yoluyla yansıtılmasına vurgu yapılmış ve şu örnekler verilmiştir:⁸

1. Kıbrıs Devleti'nin federal anayasasının kabulü veya değiştirilmesinin her iki toplumun da mutabakatına bağlı olması;
2. Her iki toplumun da federal devletin organlarına ve karar alma süreçlerine etkin biçimde katılımının sağlanması;
3. Federal devletin, toplumlardan herhangi birinin çıkarlarına aykırı önlemler alacak şekilde yetkilendirilmesini engelleyen güvencelerin oluşturulması,
4. İki federe devletin eşitliği ile aynı yetki ve işlevlere sahip olmalarının sağlanması.

Görüldüğü üzere BM raporu, Kıbrıs bağlamında siyasi eşitlik kavramını yalnızca sayısal eşitliğe indirgememekte; iki toplumun federal yönetime etkin, anlamlı ve güvence altına alınmış katılımı çerçevesinde ele almaktadır. Siyasi eşitlik kavramına, Kıbrıs konusunda diğer bazı belge ve raporlarda, örneğin Gali Fikirler Dizisinde, BM'nin 1990 tarihli yukarıdaki tanımına benzer şekilde yer verilmiştir.⁹

BM Kapsamlı Çözüm Planında (Annan Planı), Ana Maddeler kısmında "... bir çoğunluk ve azınlık ilişkisi değil, hiçbir tarafın diğeri üzerinde yetki veya hakimiyet iddiasında bulunamayacağı bir siyasi eşitlik ilişkisi olduğunu kabul ederek..." ifadesi yer almaktadır. Planın 2. maddesinde ise Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası uyarınca hukukun üstünlüğü, demokrasi, temsili cumhuriyet hükümeti, siyasi eşitlik, iki kesimlilik ve kurucu devletlerin eşit statüsü temel ilkeleri temelinde düzenleneceği belirtilmektedir. Görüldüğü

⁶ Attila Mráz, "Does Political Equality Require Equal Power? A Pluralist Account," *Ethical Theory and Moral Practice* 26 (2023): (online first published 02 November 2023).

⁷ Pablo Beramendi, "Political equality: What is it and why does it matter?," *Oxford Open Economics* 3, Supplement 1 (2024): i262–i281, s. i265.

⁸ United Nations Secretary-General, (1990, March 8), Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus (UN Doc. S/21183), 7, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20S21183.pdf>, Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2025.

⁹ <https://cb.gov.ct.tr/tr/k%C4%B1br%C4%B1s-sorunu>, Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2026.

üzere, siyasi eşitlik, Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin tartışmalarda öne çıkan ve birçok temel belgede vurgulanan kavramlardan biridir.

Her iki toplumun siyasi eşitlik yaklaşımına bakışını anlamak için, dönemin BM Genel Sekreteri *Kofi Annan*'ın 2003 tarihli raporunda tarafların görüşmelerine ilişkin değerlendirmelerine bakmak yol gösterici olacaktır. *Annan*, Kıbrıslı Rumların kurulacak devletin işleyişine ilişkin kaygılarını, özellikle veto yetkisi ve ayrı seçmen kütükleri düzenlemeleri bağlamında, şu şekilde açıklamıştır:

(a) Veto yetkisini Cumhuriyetin ilk yıllarındaki tıkanıklık ve çatışmaların sebebi olarak gördükleri için;

(b) Ayrı seçmen kütüklerini de işlerliği olumsuz etkilediği ve bölünmeyi teşvik ettiği gerekçesiyle istemediklerini belirtmiştir.

Buna karşılık, Kıbrıslı Türklerin ise siyasi eşitlik talep ettiklerini, Cumhurbaşkanı ve yardımcısı modelinin yerine, devlet başkanlığında %50-%50 dönüşümlü bir eş-başkanlık sistemi ile uzlaşmaya dayalı bir karar alma modeli istediklerini belirtmiştir. Ancak Kıbrıslı Rumların, nüfus farkı nedeniyle bu sistemi antidemokratik gördüklerini de eklemiştir. Bu sebeple *Kofi Annan* şunları önermiştir:

a) Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türklerin *siyasi eşitliğini yansıtan ve garanti altına alan*, ancak aynı zamanda Kıbrıslı Rum vatandaşların sayıca belirgin şekilde daha fazla olmasını demokratik biçimde dikkate alan bir hükümet modeli oluşturmak

b) Hükümetin etkin şekilde işleyebilmesini sağlarken herhangi bir hâkimiyete karşı kesin ve sarsılmaz güvenceler sunan bir yapıya ulaşmak¹⁰

Temel mesele ise devletin işleyişi yönünden siyasi eşitliği uygulama konusunda hangi modelin getirileceğidir. *Annan*, devlet başkanlığı için İsviçre modelinden esinlenen ancak onunla birebir aynı olmayan “dönüşümlü bir kolektif Başkanlık Konseyi”¹¹ önerdiğini ifade etmiştir:

a) Devlet başkanlığı makamının dört Kıbrıslı Rum, iki Kıbrıslı Türk olmak üzere altı eşit üyeden oluşan bir Başkanlık Konseyi tarafından kolektif olarak üstlenilmesini öngörmektedir.

b) Konsey başkanlığı altı üye arasında dönüşümlü olacaktır (Raporda bunun, bir Kıbrıslı Türk'ün zamanın üçte birinde Başkanlık Konseyi'ni devlet başkanı olarak temsil etmesi anlamına geleceğine işaret edilmiştir).

Konsey üyeleri tek bir listeden seçilecek ve her kurucu devletten en az beşte iki senatörün desteğini almak zorunda olacaktır. *Annan*'a göre, bu da seçilenlerin hem kendi kurucu devletlerinden (Kıbrıslı Türk tarafının kaygısı) hem de her iki kurucu devletten (Kıbrıslı Rumların kaygısı) açık destek görmesini sağlayacaktır. *Annan*, raporda, bu düzenlemenin hem siyasi eşitliği sağladığı hem de Kıbrıslı Rum vatandaşların daha büyük nüfusunu demokratik biçimde yansıttığını ifade etmiştir.¹²

Bilindiği üzere, *Annan Planı*'na Kıbrıslı Rum seçmenlerin çoğunluğu “hayır” oyu kullanmıştır. Referandum sonrası aslında *Annan*'ın işaret ettiği husus önemlidir. BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu 28 Mayıs 2004 tarihli raporda, Kıbrıs Rum halkının iki toplumlu, iki bölgesi, federal bir

¹⁰ United Nations, Report of the Secretary-General on his Mission of Good Offices in Cyprus, UN Doc. S/2003/398 (1 April 2003), Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2026, <https://docs.un.org/en/S/2003/398> parag. 81-82.

¹¹ “... a collective Presidential Council with rotating chair...”

¹² United Nations, Report of the Secretary-General on his Mission of Good Offices in Cyprus, UN Doc. S/2003/398 (1 April 2003), Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2026, <https://docs.un.org/en/S/2003/398> parag. 83-85.

çözüm için ilk kez oyladığı referandumda “hayır” oyu kullandığına işaret ederek böyle bir çözümün yalnızca iki kurucu devleti değil, siyasi eşitliği gerektirdiğini de belirtmiştir. Kuzeydeki ekonomik durgunluk ile güneydeki refah arasındaki karşıtlığın açıkça görüldüğünü, bu sebeple birleşmeye olan isteklerini güçlü biçimde ifade etseler de Kıbrıs Rum toplumunda birçok kişinin çözüm olursa çok az kazanım, buna karşılık oldukça fazla külfet ve risk gördüğünü eklemiştir. Devamında, Kıbrıslı Rumların, siyasi eşitlik temelinde kurulmuş federal bir yapı içinde Kıbrıslı Türklerle güç ve refahı paylaşmaya hazır olduklarını düşünüyorlarsa yalnızca sözle değil, eylemle de ortaya koymaları gerektiğini ifade etmiştir.¹³

BM'nin adı geçen tüm bu raporları ve çözüm planlarından hareketle, Kıbrıs'ta siyasi eşitlik kavramının içeriğinin ne anlama geldiği, BM parametreleri bakımından büyük ölçüde ortaya konulmuştur. Kıbrıs konusunda BM raporları dışında da birçok belgede iki toplumlun eşitliğine yönelik ifadeler yer verildiği görülmektedir. Örneğin, KKTC'nin Kuruluş Bildirgesinde “*Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanının iki eşit halk arasında ortaklığının bir federasyon çatısı altında yeniden kurulmasını...*” ifadesi yer almıştır.¹⁴

Genel olarak bakıldığında, *Kıbrıs sorunu açısından siyasi eşitlik* denildiğinde, nüfus olarak daha az olan *Kıbrıslı Türklerin devletin işleyişine etkin biçimde katılımının güvence altına alınması* anlaşılmaktadır. Bu mekanizma etkili bir katılım sağlayamadığında, Kıbrıslı Türklerin sistem içerisinde dışlanması riski ortaya çıkabilmekte ve bu durum ise derin bölünmüş toplumlarda demokratik meşruiyet ve siyasal istikrar açısından önemli sorunlar yaratabilmektedir.

Oydaşmacı Demokrasi ve Siyasi Eşitlik

Kıbrıs'ta siyasi eşitlik denildiğinde oydaşmacı (uzlaşmacı) demokrasi ile doğrudan bağlantı kurulmasının temel nedenlerinden biri, iki toplum arasındaki nüfus farkıdır. Çoğunluk sisteminde sayıca fazla olan taraf seçimleri sürekli kazanabileceği için, nüfus olarak daha az olan Kıbrıslı Türklerin zamanla devlet yönetiminden dışlanması riski ortaya çıkabilir. Oydaşmacı demokrasi ise bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Amaç, sadece çoğunluğun yönetmesi değil, her iki toplumun da devlet işleyişine etkin biçimde katılabilmesini sağlamaktır. Bu sebeple, Kıbrıs'a yönelik yapılan tartışmalarda oydaşmacı demokrasi modeli başlıca konular arasında yer almaktadır.

Etnik, dinsel ve benzeri farklılıkların derin olduğu toplumlarda, çoğunluk ve azınlık dengesi uzun yıllar boyunca önemli ölçüde değişmeden kalabilmektedir. Bu nedenle seçimler, klasik anlamda çeşitli siyasal tercihlerin rekabet ettiği bir süreçten farklı olarak toplumların nüfus ağırlıklarını yeniden ortaya koyan bir işleve dönüşebilmektedir. Özellikle Kıbrıs gibi toplumlar arasında belirgin nüfus farklılıklarının bulunduğu yapılarda, seçim sonuçlarının büyük ölçüde demografik dengeyi yansıtmaması mümkündür. Bir başka ifadeyle, seçimler belirli ölçüde “nüfus sayımı” niteliği kazanabilmektedir.¹⁵ Bu durum ise nüfus bakımından azınlıkta bulunan toplumun, klasik çoğunlukçu sistem içerisinde zamanla devlet işleyişinde etkin bir şekilde yer alabilmesi sorununu ortaya çıkarabilmektedir. Bu nedenle oydaşmacı demokrasi modelleri, yalnızca seçimlerin yapılmasını yeterli görmemekte, aynı zamanda azınlıkta kalan toplumun

¹³ United Nations, Report of the Secretary-General on his Mission of Good Offices in Cyprus, S/2004/437, 28 May 2004, United Nations Security Council, 7-8.

¹⁴ <https://cb.gov.ct.tr/tr/k%C4%B1br%C4%B1s-sorunu>, Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2026.

¹⁵ Oktay Uygun, “Demokrasinin Çoğunlukçu ve Çoğulcu Modelleri: İki Bin Beş Yüzlük Bir Tartışmanın Analizi,” *Çoğulcu Demokrasi - Çoğunlukçu Demokrasi İkilemi ve İnsan Hakları Toplantısı (5-6 Haziran 2010, Ankara)*, ed. Ece Göztepe (Ankara: Türkiye Barolar Birliği, Ocak 2011), 65, 68.

devlet işleyişine etkin katılımını sağlayacak anayasal ve kurumsal güvencelerin oluşturulmasını gerekli kabul etmektedir.

Arend Lijphart, çoğunlukçu demokrasi anlayışının, çoğunluğun yönetmesi ve azınlığın muhalefette kalması esasına dayandığını, buna karşılık oydaşmacı demokrasi modelinin bu anlayışa karşı çıktığını belirtmektedir.¹⁶ *Lijphart*, çoğulcu/çok katmanlı¹⁷ toplumlarda istikrarlı bir demokratik yönetimin kurulmasının ve sürdürülmesinin siyaset bilimi açısından oldukça güç görüldüğünü belirtmektedir. Ancak *Lijphart*'a göre, oydaşmacı demokrasi anlayışı, bu yerleşik önermeyi bütünüyle reddetmeden yeniden yorumlamaktadır. Buna göre, çoğulcu bir toplumda istikrarlı demokratik bir düzen kurmak ve bunu devam ettirmek zor olabilir fakat bu durum imkânsız değildir.¹⁸ 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, nüfus oranlarını belirli ölçüde yansıtan temsil düzenlemeleri içermekle birlikte, aynı zamanda Kıbrıslı Türklerin devlet işleyişi içerisinde siyasal olarak etkisizleşmesini önlemeye yönelik çeşitli oydaşmacı mekanizmalar da öngörmekteydi.¹⁹ Bu çerçevede veto yetkisi, ayrı çoğunluk aranması ve kamu hizmetinde belirli oranların korunması gibi mekanizmalar aracılığıyla iki toplum arasında kurumsal bir denge kurulmaya çalışılmıştır.

Görüldüğü üzere oydaşmacı demokrasi modeli, temelde nüfus bakımından azınlıkta bulunan toplumun çeşitli yollarla yönetime katılımını ve karar alma süreçlerinde söz sahibi olmasını sağlayan kurumsal mekanizmalar öngörmektedir.²⁰ Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde, kurulması planlanan devlet modelinin temel meselesinin yalnızca etkili ve hızlı işleyen bir yönetim yapısı oluşturmak olmadığı, aynı zamanda iki toplum arasında barış içinde birlikte yaşama pratiğinin sürdürülebilir biçimde kurulabilmesi olduğu görülmektedir. Bu nedenle, özellikle derin toplumsal bölünmelerin bulunduğu yapılarda, karşılıklı güveni ve ortak yönetim anlayışını güçlendirmeye yönelik oydaşmacı ilkelere ihtiyaç duyulduğunu belirtmek mümkündür.²¹

Öte yandan, Kıbrıs açısından siyasi eşitlik konusunu günümüzde yalnızca iki toplumun salt birbirinden tamamen ayrılmış yapılar olarak devlet işleyişine katılımı şeklinde değerlendirmek yanıltıcı olabilir. Kıbrıs'taki toplumsal bölünmelerin varlığı, toplumlar arası ortak siyasal ve toplumsal taleplerin tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Belirli toplumsal ve siyasal meselelerde bireylerin etnik aidiyetlerinden bağımsız biçimde ortak paydalarda bir araya gelebilmeleri mümkündür. Bu nedenle siyasi eşitlik tartışmalarının, yalnızca Kıbrıslı Türkler ve Rumların ayrı ayrı temsil edilmesi ve etkin katılımı meselesiyle sınırlı olmadığını, örneğin her iki toplum içindeki benzer sosyal ve ekonomik grupların ortak demokratik taleplerini ifade edebilme imkânlarını da içerebildiğine işaret etmek gerekir. Yukarıda da belirtildiği üzere, iki toplumun işçi sınıflarının ortak sendikal yapılar içinde bir araya gelebilmiş olması ve ortak mücadele deneyimleri geliştirmeleri, bu açıdan önemlidir. Benzer şekilde, siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri gibi yapılar da belirli meselelerde toplumlar arası ortak kamusal alanların oluşabilmesine katkı sağlayabilecek mekanizmalar arasında değerlendirilebilir.

¹⁶ Arend Lijphart, *Demokrasi Motifleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, Çev. Güneş Ayas/Utku Umur Bulsun, (İstanbul: Salyangoz Yayınları, 2006), 41.

¹⁷ Arend Lijphart'ın çoğulcu "plural" toplumlar kavramı yönünden Kıbrıs kapsamında değerlendirmeleri için bkz. Tufan Erhürman, "Çok Katmanlı Toplumlar İstikrarlı Demokrasi: Birleşik Kıbrıs Örneği," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 61, no. 1 (2012): 107-148.

¹⁸ Arend Lijphart, *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration* (New Haven: Yale University Press, 1977), 1.

¹⁹ Bkz. Tufan Erhürman, *Kıbrıs'ta Akıl Tutulması, Kıbrıslı Türklerde Modernleşme ve Hukuk* (Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2007), 89.

²⁰ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, 9. baskı (Bursa: Ekin Yayınları, 2017), 269.

²¹ Bkz. Erhürman, *Kıbrıs'ta Akıl Tutulması*, 109.

Siyasi eşitlik bakımından, bireylerin devlet işleyişine etkin katılımını sağlayan anayasal düzenlemelerin varlığı kadar, bu mekanizmaların işlerliği ve sürdürülebilirliği de önem taşımaktadır. Bu nedenle, örneğin küçük partilerin, hangi topluma mensup olduklarından bağımsız olarak, olası adaletsizlikleri ve eşitsizlikleri ayrı ayrı ya da birlikte harekete geçirebilecekleri parlamenter denetim araçları ve bilgi edinme mekanizmalarının etkinleştirilmesi gibi tartışmalar ve öneriler üzerinde çalışılması, ortaklığı güçlendirebilecek hususlar olabilir. Bu mekanizmalar, yalnızca kurucu toplumlar arasındaki dengeyi değil, toplum içindeki çoğulculuğun korunmasını da sağlayabilir. Benzer şekilde, anayasal denetim yollarına ve organ davalarına erişim imkânlarının geniş tutulması da dikkate alınabilecek araçlar arasında yer almaktadır. Bir diğer önemli mekanizma ise anayasa şikâyeti (bireysel başvuru) kurumudur. Böyle bir mekanizma, siyasi eşitliğin uygulanması ve hakların kullanımı sırasında ortaya çıkabilecek sorunların, Kıbrıs'ın toplumsal ve siyasi yapısını yakından bilen yargıçların görev yaptığı bir anayasal denetim sistemi içinde öncelikle çözülebilmeye katkı sağlayabilir. Bu durum aynı zamanda, hak ve özgürlüklerin uygulanmasında ortaya çıkabilecek ihlal iddialarının demokratik toplum düzeninin gerekleri çerçevesinde değerlendirilmesine ve objektif hukuk düzeninin korunup geliştirilmesine de olanak tanıyabilir. Kısaca devlet işleyişine etkin katılım, sadece kimlikler üzerinden değil, ortak paydada tartışılacak çok sayıda konu üzerinden gerçekleştirilebilir. Tartışma sadece nüfus oranı üzerinden devletin kurucu yapısıyla sınırlı kalmamaktadır.

Genel olarak ifade etmek gerekirse, Kıbrıs'ta iki toplum arasında öngörülecek yapıda siyasi eşitliğin sağlanabilmesinde oydaşmacı demokrasinin kurumsal mekanizmaları, temel unsurlardan biri olarak önemli bir yer tutmaktadır. Diğer yandan toplum aidiyetine bakılmaksızın çeşitli demokratik araçların birlikte kullanımıyla, ortak bir devlete aidiyet bilincinin oluşturulması da önemli bir konudur.

Siyasi Eşitlik Tartışmalarında İnsan Hakları Hukukunun Sınırlandırıcı Rolü

Siyasi eşitliğin BM raporlarındaki tanımı, belirtildiği üzere Kıbrıslı Türklerin etkin katılımını da içermektedir. Günümüze gelindiğinde, KKTC Cumhurbaşkanı *Tufan Erhürman*'ın, Kıbrıs sorununun kapsamlı çözümüne ilişkin dört maddelik metodoloji önerisinde ilk maddeyi siyasi eşitlik konusuna ayırdığı görülmektedir: *“Siyasi eşitlik ilkesine bağlılık, dönüşümlü başkanlık ve (en az bir olumlu oyu içeren) etkin katılım dahil olmak üzere, tekrardan teyit edilecektir; ...”*²²

Siyasi eşitlik ve etkin katılım, yalnızca yasama ve yürütme organlarında temsil edilme meselesi olarak değerlendirilmemelidir. Bu ilke, devletin bütün işleyişine etkin biçimde katılım sağlanmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla siyasi eşitlik, parlamentodan kamu kurumlarına kadar devletin temel kurumsal yapıları bakımından dikkate alınması gereken bir ilke olmaktadır.²³ Kurulması planlanan devlet yapısında her iki toplumun bu alanlarda dengeli ve etkili biçimde temsil edilmesi, siyasi eşitlik ilkesinin işlerliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, bu dengenin kurulması uygulamada çeşitli güçlükleri de beraberinde getirebilir. Ancak gerekli güvencelerin yeterince sağlanamaması, belirtildiği üzere Kıbrıslı Türklerin zamanla devlet mekanizması içinde etkisizleşmesine ve karar alma süreçlerinin dışına itilmesine yol açabilir. Oysa Kıbrıslı Türklerin nüfus bakımından daha az sayıda olmaları, kurulacak devlette eşit kurucu ortak ve eşit yurttaş olma haklarını ortadan kaldırmamaktadır. Devlet işleyişine eşit katılım ve siyasi haklardan eşit biçimde yararlanılması açısından İnsan

²² Cumhurbaşkanlığı'nda İlk Yüz Gün. Cumhurbaşkanı Tufan Erhürman'ın “İlk Yüz Gün Kitapçığı”, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. Lefkoşa: KKTC Cumhurbaşkanlığı, [https://cb.gov.ct.tr/Portals/3/CB_ERH%C3%9CRMAN_%C4%B0LKY%C3%9CZG%C3%9CN_K%C4%B0TAP%C3%871%C4%9EI%20\(TR-ENG\).pdf](https://cb.gov.ct.tr/Portals/3/CB_ERH%C3%9CRMAN_%C4%B0LKY%C3%9CZG%C3%9CN_K%C4%B0TAP%C3%871%C4%9EI%20(TR-ENG).pdf) s. 20.

²³ Bkz. Tufan Erhürman, *100 Soruda Kıbrıs'ta Federasyon*, 1. Baskı (Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2009), 151-155.

Hakları Avrupa Mahkemesi içtihadı belli konularda yol gösterici niteliktedir. Kurulması planlanan devletin anayasal yapısı nasıl şekillenirse şekillensin, siyasi eşitlik ve etkin katılım bakımından İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi standartlarının altına düşülmemesi gerekmektedir.

Bu durum yalnızca kurulması planlanan devletin işleyişi bakımından değil, müzakere süreçlerinde geliştirilen çözüm modelleri açısından da dikkate alınabilir. Tarafların, siyasi eşitliği sağlamaya yönelik anayasal düzenlemeleri tartışırken dahi insan hakları standartlarıyla bağdaşmayan sınırlamalar ortaya çıkarmamaları büyük önem taşımaktadır.

Siyasi eşitlik tartışmaları değerlendirilirken göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemin hukuki ve siyasal koşulları ile günümüz insan hakları standartlarının aynı olmadığıdır. Özellikle İHAM içtihadı, aradan geçen süre içerisinde eşit siyasal katılım, temsil, etkili başvuru hakkı ve ayrımcılık yasağı konularında önemli ölçüde gelişmiştir. Bu nedenle günümüzde kurulması tartışılan bir devlet modelinin yalnızca tarihsel güç paylaşımı formülleri üzerinden değil, çağdaş insan hakları standartları ve demokratik katılım ilkeleri çerçevesinde de değerlendirilmesini gerektirmektedir. Hatta tarafların uzlaşması hâlinde dahi, siyasi eşitlik ve ayrımcılık yasağı bakımından sözleşme standartlarının altına düşülmemesi bir gerekliliktir.

Bunlara ek olarak, anayasal düzeyde kapsamlı katılım mekanizmalarının öngörülmesinin tek başına yeterli olabileceği düşüncesi yanıltıcı olabilir. Bu mekanizmaların uygulamada etkili biçimde işletilememesi hâlinde, siyasi eşitlik anayasal düzeyde tanınmış olsa bile uygulamada hak ihlalleri ve temsil sorunları ortaya çıkabilir. İHAM önünde Kıbrıs'taki siyasal katılım ve temsil sorunlarına ilişkin sonuçlandırılmış başvuruların bulunması da bu riskin yalnızca teorik olmadığını göstermektedir. Özellikle *Aziz-Kıbrıs* kararında mahkeme, Kıbrıslı Türk bir vatandaşın seçimlere katılım imkânından fiilen mahrum bırakılmasını seçme hakkı ve ayrımcılık yasağı bakımından ihlal olarak değerlendirmiştir.²⁴ Bu durum, siyasi eşitlik ve etkin katılım sorunlarının somut insan hakları uyuşmazlıklarına da dönüşebildiğini göstermektedir.

Kurulması planlanan devlet yapısında, sözleşme kapsamında ihlale yol açmayacak tüm olasılıkları önceden öngören "ideal" kurumsal mekanizmalar geliştirmek mümkün değildir. Teorik olarak işlevsel görünen düzenlemelerin uygulamada çeşitli sorunlar ortaya çıkarması her zaman ihtimal dahilindedir. İHAM, esas olarak devletin kurumsal modelinden çok, bu modelin uygulanması sonucunda ortaya çıkan hak ihlalleriyle ilgilenmektedir. Bu nedenle siyasi eşitlikle doğrudan bağlantılı olan ayrımcılık yasağı, etkili başvuru hakkı ve serbest seçim hakkı gibi alanlarda mahkemenin geliştirdiği kriterlerin çözüm sürecinde dikkate alınması önem taşımaktadır.

Mahkeme, siyasi katılımın etkisizleşmesi, temsil imkânlarının fiilen ortadan kalkması veya belirli bir grubun sistem dışına itilmesi gibi durumları ayrımcılık yasağı ve demokratik katılım ilkeleri çerçevesinde değerlendirebilmektedir. İHAM'a göre, sözleşmenin başlangıç kısmında yer aldığı üzere, temel insan haklarını ve özgürlüklerini "etkin bir siyasal demokrasi" en iyi şekilde koruyabilir.²⁵ Örneğin, seçilme hakkına getirilen koşullar, bu hakların özünü zedeleyecek veya onları etkisiz kılacak ölçüde daraltılmış olmamalıdır. Sınırlamanın meşru bir amaca yönelmesi ve ölçülü olması gerekir. Özellikle, bu tür koşullar halkın yasama organını

²⁴ Bkz. *Aziz v. Cyprus*, European Court of Human Rights (Second Section), no. 69949/01, 22 June 2004, parag. 26-30.

²⁵ *Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium*, European Court of Human Rights, Application no. 9267/81, 2 March 1987, parag. 47.

seçerken iradesini serbestçe ifade etmesini engellememelidir.²⁶ Dolayısıyla kurulacak devlet yapısında siyasi eşitliğin dar yorumlanması veya etkin katılım mekanizmalarının uygulamada işlerlik kazanmaması hâlinde, toplumlardan birinin karar alma süreçleri dışında kalması sözleşmedeki güvencelerin sağlanamaması sorununu gündeme getirebilir. Bu nedenle siyasi eşitlik ve etkin katılım ilkelerinin yalnızca anayasal düzeyde tanınması değil, aynı zamanda uygulamada işlevsel, sürdürülebilir ve etkili sonuçlar doğuracak biçimde düzenlenmesinin önemine işaret edilebilir.

Sonuç

Kıbrıs'ta siyasi eşitlik temelinde kurulacak bir yapılanma, geçmişteki çözüm önerilerinin gösterdiği gibi karmaşık bir mekanizma gerektirebilir. Ancak bunlar dışında başka bazı konuların da dikkate alınması gerekmektedir. Örneğin, Kıbrıs'ta iki toplumun uzun süredir aynı siyasi çatı altında yaşamaması, toplumların geçmişte silahlı çatışmalara varan uyuşmazlıkların olması, nüfus oranları, iki toplumun ekonomileri arasındaki önemli farklılıklar ve toplumsal yapının çok katmanlılığı gibi unsurlar göz önünde tutulmalıdır.²⁷ Kıbrıs sorununun çözümünde siyasi eşitlik kavramının kapsamı bakımından BM'nin ortaya koyduğu çerçevenin önemli olduğu söylenebilir. Özellikle BM raporlarında yer alan "etkin katılım" ifadesinin korunması, siyasi eşitlik kavramının daraltılması riskine karşı önem taşımaktadır.

Etkin katılımın pratikte gerçekleştirilebilmesi bakımından ise iki temel husus öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, toplumların devlet işleyişinin her düzeyine ve farklı kurumsal yapılara etkin biçimde dahil edilmesidir. İkincisi ise yalnızca kararların sonuçları bakımından değil, karar alma süreçleri yönünden de toplumların eşit katılımının gözetilmesidir. Tüm bunlar yapılırken İHAS sistemindeki temel ilkeler dikkate alınarak etkin katılımı güvence altına alacak düzenlemelerin oluşturulması mümkündür.

Genel olarak bakıldığında, siyasi eşitlik tartışmaları değerlendirilirken Kıbrıslı Türklerin nüfus bakımından azınlıkta kalmaları nedeniyle devlet işleyişi içinde etkisizleşmelerini önleyecek anayasal ve kurumsal güvencelerin gerekliliği önemle dikkate alınmalıdır. Ancak kurulacak yapının yalnızca birbirinden tamamen ayrılmış salt kimlikler üzerinden iki topluma dayanan bir sistem olarak değerlendirilmesinin yeterli olmadığı notunun düşünülmesi de önemlidir. Ortak bir devlet yönetiminin varlığı, zaman içerisinde her iki toplum arasında ortak siyasal, sosyal ve ekonomik alanların ortaya çıkabilmesine de imkân tanıyabilmelidir. Siyasal partiler, sendikalar, muhalefet hareketleri ve sivil toplum örgütleri gibi yapılar da toplumlar arasında ortak demokratik zeminlerin oluşabilmesinde önemli kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle siyasi eşitlik meselesi, iki toplumun ayrı ayrı temsil edilmesi kadar aynı zamanda ortak demokratik ve toplumsal alanların korunabilmesi ve geliştirilebilmesi açısından da ele alınabilir.

²⁶ *Ždanoka v. Latvia*, no. 58278/00, European Court of Human Rights, 16 March 2006, parag. 104.

²⁷ Erhürman, *100 Soruda Kıbrıs'ta Federasyon*, 14.

Kaynakça

- Aziz v. Cyprus*, European Court of Human Rights (Second Section), no. 69949/01, 22 June 2004.
- Beramendi, Pablo. "Political equality: What is it and why does it matter?" *Oxford Open Economics* 3, Supplement 1 (2024): i262–i281.
- Cumhurbaşkanlığı'nda İlk Yüz Gün. Cumhurbaşkanı Tufan Erhürman'ın "İlk Yüz Gün Kitapçığı"*, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. Lefkoşa: KKTC Cumhurbaşkanlığı, [https://cb.gov.ct.tr/Portals/3/CB_ERH%C3%9CRMAN_%C4%B0LKY%C3%9CZG%C3%9CN_K%C4%B0TAP%C3%87I%C4%9EI%20\(TR-ENG\).pdf](https://cb.gov.ct.tr/Portals/3/CB_ERH%C3%9CRMAN_%C4%B0LKY%C3%9CZG%C3%9CN_K%C4%B0TAP%C3%87I%C4%9EI%20(TR-ENG).pdf).
- Dahl, Robert A. "Equality versus Inequality." *Political Science & Politics* 29, no. 4 (December 1996): 639-648.
- Erhürman, Tufan. *100 Soruda Kıbrıs'ta Federasyon*. Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2009.
- Erhürman, Tufan. *Kıbrıs'ta Akıl Tutulması, Kıbrıslı Türklerde Modernleşme ve Hukuk*. Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2007.
- Erhürman, Tufan. "New Set of Negotiations in the Cyprus Problem: Federation for a Stable Democracy." *Ankara Bar Review* 3, no. 1 (2010): 35-41.
- Erhürman, Tufan. "Çok Katmanlı Toplumlarda İstikrarlı Demokrasi: Birleşik Kıbrıs Örneği." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 61, no. 1 (2012): 107-148.
- Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, 9. Baskı. Bursa: Ekin Yayınları, 2017.
- Lijphart, Arend. *Demokrasi Motifleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, Çev. Güneş Ayas/Utku Umut Bulsun, (İstanbul: Salyangoz Yayınları, 2006).
- Lijphart, Arend. *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*. New Haven: Yale University Press, 1977.
- Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium*, European Court of Human Rights, No. 9267/81, 2 March 1987.
- Mráz, Attila. "Does Political Equality Require Equal Power? A Pluralist Account." *Ethical Theory and Moral Practice* 26 (2023). Published 02 November 2023.
- Trimikliniotis, Nicos. "Kıbrıs Solu İçin Tarihi Meydan Okuma: Annan Planı ve Sonra." Çeviren Tümay Tuğyan. *Kıbrıs Yazıları* 2 (Bahar 2006).
- United Nations Secretary-General. (1990, March 8). Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus (UN Doc. S/21183). <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20S21183.pdf>, Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2026.
- United Nations, Report of the Secretary-General on his Mission of Good Offices in Cyprus, UN Doc. S/2003/398 (1 April 2003), <https://docs.un.org/en/S/2003/398>, Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2026.
- United Nations. Report of the Secretary-General on his Mission of Good Offices in Cyprus, S/2004/437. 28 May 2004. United Nations Security Council. Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2026.
- Verba, Sidney. 2001. "Political Equality: What Is It? Why Do We Want It?" New York: Russell Sage Foundation. <https://www.russellsage.org/research/outputs/political-equality-what-it-why-do-we-want-it>, Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2026.
- Ždanoka v. Latvia*, European Court of Human Rights, No. 58278/00, 16 March 2006.